

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

„Gamaliëls raad“

Hand. 5 : 34 tot 42

... En nu zeg ik u: Laat u niet in met deze mensen en laat hen worden; want indien dit streven of dit werk uit mensen is, zal het vernietigd worden, maar indien het uit God is, het mocht eens blijken dat gij tegen God strijdt.

Hand. 5 : 38 en 39

De broederschap in Spanje mocht willen dat een hoogwaardigheidsbekleder, gezien bij het volk en een man van gezag, aan de hoogste wetgevende instantie de raad zou geven haar te laten worden met als gevolg dat zij het Apostolisch getuigenis (Hand. 4 : 12) onbelemmerd mocht laten weerklinken.

De man, die zulk een raad gaf zou zich de sympathie van miljoenen Christenen verweren. Zo is het althans Gamaliël vergaan.

Hoe vaak zijn zijn woorden niet met instemming aangehaald. En toch terecht? Of niet soms? Het is toch eis om als mensen gevaar lopen om of bezig zijn tegen God te strijden hen te waarschuwen?

Zoals b.v. ABIA deed, één van de vroomste koningen van Juda, toen n.l. Jerobeam I op het punt stond met een grote overmacht de strijd aan te binden tegen het broedervolk Juda. Met deze woorden: „Israëlieten voer toch geen krijg tegen Jaweh, den God uwer vaders. Gij zult niets bereiken.“ Jerobam sloeg echter deze raad in de wind en leed een verpletterende nederlaag. Een duidelijk bewijs uit de Schrift dat we een heilloos spoor volgen als we tegen God strijden. En dat waar is, wat de Spreukendichter zegt: er is geen raad tegen den Here.

Maar zo heeft het lid van de Hoge Raad, de Farizeër Gamaliël niet gesproken! Toen de leden van het Sanhedrin de Apostelen wilden doden en hij ingreep, zei hij niet: Mannen van Israël, verstaat gij niet dat gij tegen God strijdt als gij deze mensen wilt doden? En dat gij niets zult bereiken!

Nee, hij heeft het in het **midden gelaten** of het streven der Apostelen en hun werk uit God was of uit de mensen. En dat was nu juist zijn taak geweest. Om met de Thora in de hand zich daarover uit te spreken en in overeenstemming daarmede zijn raad te geven. Daarvoor zat hij juist op de stoel des gericht en had hij **de Thora** ontvangen.

Maar, nogmaals, dat heeft Gamaliël niet gedaan. Waarom zou hij dat doen? Er was toch ook nog zoiets als een boek der geschiedenis? Welnu, op grond van de les der historie is hij ervan overtuigd dat de beweging van Jezus van Nazareth uitéengeslagen zal worden. En daarom durft hij de vrijheid aan en een Liberale politiek te adviseren van „laat maar begaan“.

Er zijn in het verleden wel meer van zulke bewegingen geweest, in het leven geroepen en geleid door mannen die zich voor Messias uitgaven. Een zekere Theudas b.v. en Judas niet te vergeten, de Galileër. De man, die met zijn vier zonen de partij der Zeloten stichtte. Wat heeft die man het land niet in grote beroering gebracht met zijn verzet tegen de beschrijving van Cyrenius. Maar wat bleef er

van die bewegingen over?, toen hun stichters gedood werden? Uit elkaar geslagen werden ze. Niets bereikt. Een bewijs **achteraf**, volgens hem dat ze tegen God hadden gestreden.

Welnu, nu Jezus van Nazareth, die pretendeerde de Messias te zijn, gedood is aan een kruis nog wel, is de farizeër Gamaliël er vast van overtuigd dat zijn volgelingen, hoevelen in getal ook verstrooid zullen worden. En hun beweging vernietigd. En mocht later toch blijken eventueel dat ze geen rebellen waren, dan is het maar goed dat zij ze hebben laten begaan. Dan hebben ze achteraf gezien niet tegen God gestreden. Zie daar Gamaliëls raad. Een raad die bij opvolging zeer gunstig zou zijn voor de Apostelen en hun arbeid. Vrij en onbelemmerd zouden ze hun gang kunnen gaan zonder dat ze bang behoeften te zijn voor een ingrijpen van een Hoge Raad.

Een raad echter, die eenmaal tegen Gamaliël en de hoge raad zal getuigen. Immers, niet de zichtbare controleerbare **feiten** openbaren ons Gods wil en Zijn regel voor ons handelen. Norm is alleen de **Thora**, Het Woord. Daardoor leidt God in het rechte spoor. Door de Thora nogmaals, waarin Ga-

maliël zo thuis was dat hij op grond van zijn onderwijs als eerste de ere titel Rabbân ontving. Rabbân Gamaliël de eerste, die Grote, die volgens de overlevering duizend leerlingen had die hij, zij het niet ultra-, maar toch orthodox onderwees.

Als van één man verwacht had kunnen worden dat hij aan de hand van die Thora zijn raad zou geven, dan hij. Maar zie in plaats van het streven en het werk der Apostelen te toetsen aan het Woord om in overeenstemming daarmede zijn houding te bepalen heeft hij zich daarvan afgemaakt, wachtend tot de dag waarop dat streven een echec of een succes zou blijken en daarom is zo'n raad, hoe vroom klinkend ook en hoe gunstig ook voor de Apostelen, iemand als Gamaliël onwaardig. Hij heeft met zijn collega's van God niet de weegschaal van Mercurius gekregen om te marchanderen maar van Justitia om te regeren — in gerechtigheid. Het volk ten baat. En daarom moet men als men geroepen wordt tot vonnis vellen, zich niet beroepen op „wat is geschied“. Want dan is het gevaar groot dat men aan het „marchanderen“ is. En daarvoor behoede ons de Koning der Kerk!

J. O. Mulder

(Ongecorrigeerd)

Een interview

III

De tweede uitspraak is er één van K. Schilder, die in mei 1941 op een vergadering sprak: „Het warm lopen van de kerk is veelszins te loven, maar zijn fout is, dat hij kritiekloos tegenover de kerk staat.“

Veenhof: „Het woord **kerk** is ik niet waarderen; ik vind een kerkist ten allen tijde onaanvaardbaar.“

Kamphuis: „Maar het **warm lopen** is goed.“

Veenhof: „Zeker, het **warm lopen voor de Kerk** is acceptabel, dat is zelfs geboden en prachtig, maar kerkisme is slecht. Ik zou in dit verband vooral willen wijzen op de gevaren die Schilder noemde in zijn rede **Gereformeerd Farizeïsme?**“

Kamphuis: „Het is een moeilijke uitspraak...“

Veenhof: „Schilder aanvaardde kritiek op eigen kerk zonder reserve.“

Kamphuis: „Dat kan ook niet anders, want de kerk staat onder het Woord; dat is het uitgangspunt van de Reformatie.“

Veenhof: „Ik denk aan wat ds. S. G. de Graaf altijd stelde: de permanente kritiek der liefde behoort tot het ware leven der kerk in deze bedeling.“

Kamphuis: „Zoals er binnen de kerk het gevaar bestaat om kritiekloos te staan jegens naaste geestverwanten.“

Veenhof: „Inderdaad!“

De derde uitspraak is uit het interview met prof. Berkouwer: „Men kan ook té apologetisch ingesteld zijn. Nu kan men vragen: wat is dat, té apologetisch? Ik geloof dat het zo zit: je kunt apologetisch zijn, terwijl je allerlei ingrijpende vragen toch nog niet echt dóór hebt.“

Kamphuis: „Het is uit Berkouwers mond een wat moeilijke uitspraak, want de Vrije Universiteit heeft, vooral onder leiding van Hepp, zelf nog al wat apologetiek beoefend - een nog al griezelig vak overigens.“

Ik vind deze uitspraak niet sterk... .

Verder vind ik dat Berkouwer, in zijn interview met jou zelf ds. Hoeksema niet geeft wat hem toekomt. Ik zal zeker niet beweren dat Berkouwer de zaak waarover het daar gaat niet doorheeft, maar hij komt niet aan de eigenlijke zaak toe. Het is als zovaak bij Berkouwer; als het zal zijn - houdt hij op! En dat kan óók een methode van apologetiek zijn.“

Veenhof: „Je vraagt je af: wat betekent het woordje **te** hier?“

Kamphuis: „Je kunt er onder verstaan: er is nog wel wat anders dan polemiek - er is ook ireniek. Zoals Berkouwer wel heeft opgemerkt.“

Veenhof: „Ik kan me in het laatste deel van Berkouwers opmerking heel goed vinden. Veel kritiek is immers meer gericht tegen verkeerde voorstellingen welke een criticus zich van een zaak vormde dan tegen de zaak zélf! Je kunt nu eenmaal iets alleen maar in zoverre kritiseren, als je dat dóór hebt. Bij de kritiek moet je vóór alles heel precies weten en begrijpen wat de „tegenstander“ eigenlijk wil. Je moet je dus de vraag stellen: wat **bedoelt** hij? Je mag hem dus geen door hem niet bedoelde en niet gewilde consequenties in de schoenen schuiven.“

Kamphuis: „Maar je mag verkeerde consequenties wel aanwijzen, als die mogelijk worden.”

Veenhof: „Ongetwijfeld, maar níet in de schoenen schuiven. De oude Bavinck waar- schuwde terecht steeds tegen **Konsequenzma- cherei** in de polemiek.”

De vierde uitspraak is uit het interview met prof. Oberman: „Het is mij op het Concilie weer gebleken dat we veelal niet in „het heden”, maar ieder in een bepaald jaar zitten te praten: de één in 1054, de ander in 1517, weer een ander in 1848 of 1870, in 1914, in 1948 of in 1950”.

Kamphuis: „Oberman is een groot man, en er zit waarheid in wat hij zegt, maar ik zeg toch **nee** tegen deze uitspraak.

Neem nu iemand die de belijdenis van de rechtvaardiging door het geloof, door Luther herontdekt, weer kent en belijdt: zit die in 1517 te praten?

Het Evangelie gaat concreet in de geschiedenis en blijft er toch **boven** staan. Het gaat er dus nooit om om 1517 of 1944 te canoniseren. Maar je canoniseert 1517 ook niet als je zegt: het gaat om 't Evangelie: **sola fide!** Zo ook inzake 1944: het ging toen om de Schriftuurlijke regering der kerk.”

Veenhof: „En Trente heeft na 1517 dan toch maar een nooit herroepen **Anathema Sit** uitgesproken.

We moeten zonder twijfel oog hebben en houden voor veranderingen binnen de rooms-katholieke kerk. We moeten ze „bijhouden” én in het goede én in het kwade.

Zo is er binnen de rooms-katholieke kerk een intensief prachtig en hoopvol Schriftonderzoek gaande. Maar je moet tegelijk ook zien dat er binnen de Rooms-katholieke Kerk tevens een ontwikkeling gaande is die in de moderne richting, met name in die van Bultmann c.s. gaat.

Kijk, ik weet niet of je bedoelt dat we naar aanleiding van Obermans uitspraak nog uitvoerig over Rome spreken....”

Helemaal niet, maar zegt u vooral wat u te zeggen heeft.

Veenhof: „Dan alleen maar dit: als er binnen de rooms-katholieke kerk een doorbraak van het Evangelie komt, **moet** zo'n „doorbraak”, om geaccepteerd te kunnen worden, zich eerst legitimeren ten overstaan van het onveranderlijke kerkelijke dogma. Een dergelijke legitimatie is voor mijn besef een belediging voor het Evangelie.

Het is een onaanvaardbaar confessionalisme. Het propageren van nieuw ontdekte bijbelse, evangelische waarheid geschiedt voorts in de Rooms-katholieke Kerk veelal via een herinterpretatie van het oude kerkelijke dogma. Maar die is vaak wel wat dubieus! Ik denk bijvoorbeeld aan wat men zegt in verband met het transsubstantiatie-dogma. Ten aanzien van wat de Kerk leert omtrent Maria en de paus is ze mijns inzien onmogelijk. Wat de in de paus geconcentreerde hiërarchie betreft geldt het woord van H. Bavinck **nulla pars cum Roma** onveranderd.”

Kamphuis: „Inderdaad, want **wát** men ook zegt van het primaat, het blijft **als** primaat ingebouwd in het totaal van de kerk.”

De laatste uitspraak die ik u wilde voorleggen is uit het interview met dr. Louet Feisser:

„SCHILDER

vind ik een miskend genie, máár met oogkleppen.... ik heb zelden vanaf mijn studententijd een zo grote, omvattende geest gepaard zien gaan aan een zo beperkte kerkelijke en maatschappelijke doelstelling.”

Veenhof: „Met die eerste opmerking in deze uitspraak ben ik het eens - maar die oogkleppen....?? Schilder had een fijngevoelige antenne voor alles wat er in het geestesleven van zijn tijd voorviel en tegelijk een bijna onbegrensde belangstelling.

Maar was hij zo beperkt? Inderdaad hij had geen „wereldwijde contacten”. Maar, daar moeten we ook wel een beetje voor oppassen. De verzorging van en de belangstelling voor al

die wereldwijde contacten doet vaak vergeten dat de eigenlijke taak van de kerkelijke ambtsdragers is: het zware, moeizame werk van verzorging van de **concrete kudde**; prediking en pastoraat dus.

En daar komt nog wat bij: bezie Schilders leven eens; reeds vóór de dertiger jaren had hij enorm veel gelezen. Ik noem hier slechts Goethe, Kierkegaard, Vondel, de Tachtigers, Dante, Gezelle, ja wat al niet? Hij stond midden in het cultuurleven van die tijd. In het begin der dertiger jaren studeerde hij in Erlangen. Hij heeft daar enorm genoten. Maar hij werd daar, vooral ook in de studentenwereld - Erlangen ligt in Beieren, vlak bij Neurenberg! - op schokkende wijze geconfronteerd met het steeds machtiger wordend nazisme. Een paar weken na zijn promotie kwam Hitler officieel aan de macht.

In Nederland stond men omstreeks 1930 weinig kritisch tegenover het nationaal-socialisme. Maar Schilder had het demonisch karakter van het nazisme door. In massale duitse studentenvergaderingen had hij er bewogen debatten over gevoerd. En toen hij in Nederland terugkwam, zag hij het als een eerste roeping met alle macht tegen dit heidendóm te keer te gaan.

En spoedig daarna werd Schilder betrokken in de onzalige kerkelijke strijd uit het laatst van de dertiger jaren.

Zoals je weet werd Schilder een leeuw als hij stootte op wat naar zijn overtuiging te kort deed aan de waarachtigheid in het kerkelijk leven. Hij haatte politiek, tactiek, diplomatie. - En hij zei meermalen: wij hebben geen keus in de fronten, ze worden ons gewézen.

Daarom zou ik het woord **oogkleppen** kunnen accepteren als een aanduiding van Schilders feitelijke arbeid, ten gevolge van de situatie waarin hij terecht kwam, maar níet in denigrende zin.

Denk eens aan 1940, aan de eerste maanden van de bezetting van ons land. Toen sauverde H. H. Kuyper Hitler in **De Heraut**, terwijl Schilder met de inzet van zijn leven zich keerde tegen de bezettende macht en de N.S.B. in **De Reformatie**, die dan ook al spoedig verboden werd.

H. H. Kuyper schreef over de Duitsers als onze wettige Overheid, over de Koningin aan wie de heldenrol, die eens Willem de Zwijger sierde, niet was toebedeeld, terwijl hij, toen de Jodenvervolgving begon, memoreerde dat reeds Groen

van Prinsterer en Bismarck er tegen waren dat Joden staatsfuncties bekleedden, en dat zij dikwijls dubieuze figuren waren.

Wanneer men nu achteraf ziet dat Schilder **geschorst** is, en H. H. van diezelfde Synode der Gereformeerde Kerken **eerherstel** kreeg, dan moet je toch wel heel voorzichtig zijn met dat woord **oogkleppen**.

Natuurlijk, ook Schilder heeft fouten gemaakt. Hij is in zijn polemieken meermalen té fel en té hard en té rechtlijnig geweest, maar zijn strijd was eerlijk, niet gemeen!”

Kamphuis: „Ik merkte al eens op dat ik het interview met Louet Feisser één der mooiste van je bundel vind, maar ik ben het hier met Veenhof eens.

Ik zou willen zeggen dat er bij Schilder de **concentratie** was op wat voor hem de hoofdzaak was. Bij Schilder is er daarom ook vaak een bewust opgeven van diverse zaken geweest, om zich tot die hoofdzaak te bepalen. Zijn doelstellingen waren heel breed, maar hij concentreerde zich op de bedreigde punten.

Wel kon hij fouten maken. Zo geloof ik dat hij fouten gemaakt heeft in het aftasten van de situaties in de **protestant reformed churches** in Amerika na de Eerste Wereldoorlog, alhoewel men op Schilder zou willen toepassen dat hij in zijn fouten vaak het grootst is.

Ook heeft hij misschien zijn mogelijkheden overschat om A en B, om „Kampen” en de Vrije Universiteit te verzoenen. Dan is er wel eens de brede zwier bij hem, terwijl je later ziet dat Schilder bijna krampachtig terugvalt op de oude tegenstellingen van het verleden. Daarin is hij misschien toch wel eens wat naïef geweest.”

Veenhof: „Ik weet dat het K.S. er wa- achtig om te doen is geweest om de eenheid der gereformeerde kerken te bewaren. Hij zei vele malen: ik ben het in heel veel dingen niet met Hepp eens, maar **ik** wil hem niet buiten de kerk sluiten! En ook na de Vrijmaking zei hij telkens weer: ik wil de eenheid met allen die vóór de Vrijmaking één waren - **en met nog heel velen méér!**

Schilder had een echt oecumenische instelling. In Erlangen vierde hij met grote vreugde Avondmaal in de Lutherse Kerk.”

(Wordt vervolgd)

C. V.

Gesprek over moderne literatuur

(nabeschouwing)

Amica,

Een lezer uit Hardinxveld schreef me uitvoerig over Wolkers en onze briefwisseling over een van zijn verhalen. De brief van deze lezer begint met de volgende zinnen. "In uw discussie in "Opbouw" verbaast me één ding, dat u zo terzijde spreekt over de schokkende passages in zijn werk. U zou toch met gemak enkele citaten uit "De hond met de blauwe tong" kunnen geven, waarvan de meeste lezers een beroerte zouden krijgen. Zijn werk is toch doorspekt met perverse sexualiteit." Daarna geeft de brieven- schrijver enige staaltjes van de schokkende passages. Deze staaltjes zijn om twee redenen merkwaardig. Ten eerste komen ze niet uit het door ons besproken verhaal. Wij hebben immers geschreven over het titelverhaal van de bundel, en vooral daarom, omdat in dit verhaal de verhouding vader-zoon het thema is. Maar er is nog een tweede reden waarom de citatenverzameling van onze Hardinxveldse lezer zo merkwaardig is. Zijn citaten hebben namelijk vrijwel altijd betrekking op de verhouding van de "romanfiguur" tot God.

Wij hebben in onze bespreking van de verhouding vader-zoon, de verhouding zoon-God niet op de achtergrond gedrongen. Dat kan ook niet in het werk van Wolkers, want steeds is het de vader die op God wijst. Nu stelt genoemde lezer in een postscriptum de volgende, volgens hem kwellende, vraag:

"Moeten we deze moderne literatuur mijden als de pest?" En dan besluit hij met de volgende overweging: "Ik weet het niet. Misschien wilt u het daar nog eens over hebben, want in Wolkers boeken wordt toch duidelijk God gelasterd. Moeten we een godslasteraar als gesprekspartner nemen? Je kunt zeggen: natuurlijk, want Jezus zocht ook de hoeren en tollenaars op. Hoe komt het dat de moderne literatuur zo veel aftrek heeft? Ik meen omdat zij modern is, d.w.z. voor veel mensen bestaat God niet meer. Hij is een leeg begrip geworden, of, zoals J. Wolkers het zegt: "God is een opgezette aap". En als God niet meer aanwezig is, dan ervaart men het als bevrijding als de lege vormen ook worden vertrap. Daarom vertolken de moderne schrijvers het moderne levensgevoel, daarom hebben zij ook contact. Juist dit contact mist men vaak in de kerk. Want ik vrees ook vaak, dat God zijn aangezicht verbergt ook voor de kerk. Al zijn er hoopvolle kieren van reformatie te bespeuren. Daarom moeten wij met de werkelijke bestaande godloosheid van tegenwoordig rekenen."

Na dit lange citaat wil ik op enkele punten ingaan. Het valt mij op, dat ook deze lezer van Wolkers' werk niet spreekt over zinnenprikkelend of iets dergelijks. Sexueel-prikkelend in de ongunstige betekenis van dit woord is het werk van Wolkers maar zelden. Menige toegejuichte christelijke roman is in dit opzicht veel meer gepeperd. Als ik bijvoorbeeld Sil de Strandjutter naast Kort Amerikaans leg, dan constateer ik wel, dat Wolkers seksuele handelingen veer preciezer

beschrijft, dan de schrijver van Sil de strandjutter, maar dat wil nog niet zeggen dat zijn werk prikkelender is. De exacte beschrijving van Wolkers behoeft niet meer aangevuld te worden door de fantasie van de lezer, terwijl menig zogenaamd net werk de verbeelding van de lezer zo prikkelt, dat het wel eens grotere uitwerking kon hebben dan een pornografisch werk.

Wolkers prikkelt — en dat blijkt ook duidelijk uit de brief — op een heel andere wijze. Het zijn zijn uitspraken over God die prikkelen. Het Eerste-Kamerlid de heer Algra antwoordt op de vraag of wij deze literatuur moeten mijden als de pest met een kort en krachtig: ja. Het is al weer enige jaren geleden, dat professor Veenhof met instemming enige artikeltjes van de heer Algra overnam in de rubriek "persschouw" van ons blad. In een van deze artikelen schreef Algra het volgende: "Een vader zit elke zondag met zijn gezin in de kerk. Eén zoon is er niet bij. Hij doet er niet meer aan. En hij is Kunstenaar. Als kunstenaar, als literator, is hij niet creatief bezig. Hij scheidt geen grote figuren, zoals Shakespeare en Vondel, mevr. Bosboom-Toussaint of Ina Boudier-Bakker.

Hij rekent af, op Kunstenaarswijze, met zijn verleden, met het ouderlijk huis, met zijn vader, die in gehoorzaamheid den Here zoekt te dienen."

Dit citaat noopt tot het stellen van vragen, maar ik wil dat deze week niet doen. Liever wil ik eindigen met nog een tweetal citaten uit het verhaal van de heer Algra. "Deze literatuur is in de tweede plaats tendensliteratuur. Zij beoogt welbewust het Christelijk normbesef, dat gevormd is in de omgang met den Bijbel, te vernietigen. Zij haat de normbesef en brandmerkt het als conservatisme, vooroordeel en huichelarij."

"Er is een derde redenering: het is literatuur; het is kunst. En dus moeten zulke werken door den leraar op school worden besproken. Opdat zij de kunst, de artistieke waarde er in leren onderkennen. Dat bespreken is niet zonder succes. Bij de eindexamens van dit jaar hadden op een bepaalde meisjes-school de leerlingen op de literatuurlijstjes een alles-beheersende plaats ingeruimd voor Jan Wolkers, Van het Reve, Vinkenooeg etc."

De hartelijke groeten van huis tot huis,

A. L. Vreeken.

Overpeinzingen van een niet-theoloog

De aard van ons dagelijks werk brengt het ontmoeten van veel mensen met zich mee. Mensen van allerlei slag en aard: rijk en arm, groot en klein, Rooms, Protestant of „niks".

De contacten met deze mensen zijn korter of langer, minder of meer oppervlakkig, en soms diep ingrijpend.

Van vrijwel al deze contacten is het gemeenschappelijk uitgangspunt grof aan te duiden als van een mens in nood, die hulp zoekt en die hulp verwacht van ons. Het beoordelen van de maat van die nood is vaak moeilijk, en voor de hulpzoekende zelf vrijwel onmogelijk.

Toch is er in het naar voren brengen van de nood vaak al een duidelijke typering van de hulpzoekende te onderkennen.

De mensen, die volgens henzelf, „niet gauw klagen", „heel hard zijn voor zichzelf", „heel wat kunnen hebben", „niet gauw thuis blijven", zijn vaak juist die mensen, die vaak zeer onnodig hulp inroepen. Ze zouden hun nood, die ze graag als heel erg naar voren brengen, vaak best zelf kunnen oplossen. Kortom, het zijn mensen, die, hoewel ze dit zelf geheel niet inzien, juist erg onzeker in het leven staan.

Een tweede categorie zegt: „ik bel liever te vroeg dan te laat", „ik kom liever een keer voor niets". Zonder twijfel getuigt dit van meer zelfkennis en een eerlijker omgaan met zijn eigen „habitus".

Een derde groep zegt noch het één noch het ander. Zij nemen het leven zoals het komt.

Als ik nu, als buitenstaander dus, met belangstelling voor deze mens in nood, hem aanhoor, hem tracht te begrijpen en het hele zijn van deze man of vrouw probeer te „duiden", dan wordt heel veel begrijpelijk en doorzichtig. Met als logisch gevolg dat het oordeel, of liever de veroordeling achterwege blijft, want veroordelen is geen hulp bieden.

Voor hem die zo, gewapend met deze kennis, verkregen uit naïeve ervaring, (die ook een bron van Godsopenbaring is) art. 2 NGB in zijn Bijbel leest, worden veel dingen duidelijk. Want wanneer je leest over hen die zeggen het ware zaad Abrahams te zijn, de echte kinderen van David, ofwel van hen, die menen de privaat-eigenaren van de wet

van Mozes te zijn en die menen die wet te volbrengen, dan zie je de krampachtigheid en de onzekerheid waarmee dezen in het leven staan, tegenovergesteld aan hen die leven in het verbond met de HERE. Of zoals Paulus ons de Judaïsten tekent tegenover de kinderen des lichts.

Aan dit zelfde moet ik vaak denken als ik onder ons hoor spreken van: „De ware kerk met de rechte bediening des Woords, de rechte oefening van de tucht en de reine bediening der sacramenten". (alsof wij de tafel des Heren heilig moeten houden).

Het steeds weer herhalen van deze kreten, voor je zelf en voor anderen, moge in de moderne reclame als „hidden persuaders" worden voorgesteld, in de kerk geldt het als het eind van alle wijsheid, dat er steeds ingehamerd moet worden. Och arme!

Als je ware kerk bent hoeft je dat niet te zeggen. Dan blijkt dat wel, want het geloof toont zich pas uit de werken!

Uit onze handel en wandel zal moeten blijken of we werkelijk Abrahams zaad zijn, en zo zal onze naaste voor God gewonnen moeten worden.

Het gaat niet om „de grondslag van de kerk", zoals men ons tegenwoordig wil doen geloven, en die grondslag zou dan de drie formulieren van enigheid zijn), want het fundament is al gelegd, n.l. Jezus Christus! Dat heeft Paulus ons dunkt me duidelijk genoeg geleerd.

Aan dat fundament hoeven we echt niets meer toe te voegen. Wat Hij van Zijn kinderen verwacht, is niet dat ze van zichzelf zeggen „ware kerk" te zijn, maar dat ze zich schapen tonen van de Goede Herder.

Daders des Woords zijn; de vruchten des Geestes van Gal. 5 : 22 tonen.

Vruchten, die gezien worden als echte vruchten, en die dus vanzelf opgroeien: omzien naar zieken, armen, ongelukkigen, weduwen en wezen, lichamelijk en geestelijk gehandicapten de naaste helpen, oo kin de huwelijksnood, die „onder ons" levensgroot aanwezig is.

Waarom ik dit alles opschreef? Omdat er de laatste tijd een paar dingen mij nogal hebben toegesproken en beziggehouden.

TE BERDE

In Polen is een opmerkelijke zaak aan de gang, die de moeite van onze aandacht waard is. De Roomse kerk in Polen herdenkt het feit dat 1000 jaar geleden het evangelie naar Polen kwam. De manifestaties ter herdenking van dit feit hebben de strijd tussen de kerk en het communisme weer doen oplaaien. We kunnen nu koppen in de couranten lezen zoals „regering van Polen gevraagd te breken met kardinaal Wyszynski". De twee aanvoerders in de strijd zijn de genoemde kardinaal Wyszynski en de poolse partijleider Gomoelka.

Aan Wyszynski wordt verweten vijandigheid tegenover het socialisme en de volksstaat. Vooral ook het feit dat de duitse bisschoppen uitgenodigd werden tot bijwoning van de feestelijkheden viel verkeerd bij de poolse regering.

Als de kerk massale samenkomsten belegt dan doen de autoriteiten dat ook. Als de kardinaal ergens spreekt worden gemakkelikheden georganiseerd om de mensen maar af te houden van het luisteren naar hem. Zelfs voetbalwedstrijden zijn een wapen in deze strijd.

De achtergrond van een en ander is het verlangen van de poolse roomse kerk de nadruk te leggen op het feit dat Polen een roomse natie is. En de communisten kunnen dat uiteraard vanuit hun pretentie niet op zich laten zitten. Hun volksdemocratie is een totalitair systeem, waarin geen plaats is voor andere machten.

Wat het communisme betreft is dat te opmerkelijker omdat het poolse communisme voor gematigd doorgaat. Maar als puntje bij paaltje komt blijken de totalitaire aspiraties wel heel duidelijk.

Een in wezen onoplosbare strijd, die alleen maar kan eindigen in de nederlaag van één van beide partijen. Dat zal dan wel de nederlaag van de roomse kerk worden.

In de eerste plaats omdat de zwaarmacht in de handen van de communisten is. Aan de paus werd dan ook duidelijk gemaakt dat een bezoek van hem aan Polen niet welkom was. De tijd dat de kerk zich gewapenderhand zich verzetten kan tegen de overheid is ook voor de roomse kerk definitief voorbij.

In de tweede plaats omdat de gedachte van een volkskerk of van een staatskerk of van een kerkstaat in de wereld duidelijk aan het uitsterven is. Sedert Constatijn de Grote die van het christendom de officiële godsdienst maakte heeft deze gedachte in vele landen geleefd. In Spanje leeft die gedachte nog, hoewel de idee ook daar op zijn retour is.

We moeten dat een gelukkig verschijnsel noemen. Het is een oude heidense gedachte om te stellen dat een volkskerk ook een eenheid van godsdienst vraagt. Of men dat nu uitwerkt in de richting van een volkskerk of in de richting van een staatskerk, de oude heidense gedachte blijft er in door werken. God „roept uit volken slechts de enkelingen, als Hij hun naam in het boek des levens schrijft zegt Hij: die is bij Isrel ingelijfd; hem zal ik ook met mijne gunst omringen".

Elke poging van overheersing van de staat door de kerk is in strijd met het evangelie en omgekeerd elke overheersing van de staat door de kerk evenzo. Een vrije kerk en een vrije staat is de enige oplossing. Zodra de kerk het ook in de staat voor het zeggen wil hebben, is ze de vreemdelingschap vergeten.

De communisten in Polen hebben gelijk als ze menen dat een roomse natie een bedreiging is voor het bestaan van de staat. En de roomse kerk heeft gelijk als ze meent dat een communistische staat een bedreiging is. Omdat beider aspiraties in wezen niet aan de Schrift ontleend zijn. Nu nog afgedacht van alle andere bezwaren die men tegen de roomse kerk kan hebben en tegen het communisme kan hebben. Normale betrekkingen tussen kerk en staat kunnen er alleen maar zijn door eerbiediging van de vrijheid van de ander.

(Ongecorrigeerd)

A.

In de eerste plaats een lezing van mijn oud-studiegenoot, A. H. v. Soest, getiteld: „Vragen aan de medische zending, stilstaan en luisteren”, waarin deze (Hervormde) Zendingarts o.a. opmerkt:

Genezing in het Nieuwe Testament

In de Bijbel, in het Nieuwe Testament, blijkt genezing heel sterk verbonden te zijn met het getuigenis. Onze Heer geneest en die genezing heeft dan betekenis gekregen als een teken. Een teken ervan, dat Jezus de machten overwint, dat het Koninkrijk nabij gekomen is. Zeker ging de Christus goeddoende door het land en tóch bleven zijn genezingen opvallende uitzonderingen. In Bethesda werd maar één man genezen en ons wordt zelfs verteld dat Hij zich voor de opdringende schare zieken verborg. Als Jezus geneest, dan is die genezing — zeker ook, wellicht in de eerste plaats! — hulp aan een ziek mens, aan een mens in nood. Maar genezing is ook méér: het is een teken dat het Godsrijk aanbreken zal, ja aangebroken is. En dat is de genezing niet alleen voor de patiënt, maar vooral ook voor hen, die van de genezing getuige zijn. Ik twijfel er niet aan, dat niet het wonderbaarlijke van de genezingen van Jezus, maar de genezing als zodanig dat teken uitmaakt. Anders gezegd, voor iemand die genezen werd, deed het er bijzonder weinig toe hóe dat was gebeurd, maar dát het was gebeurd, dat werd hem een vreugde, dat hem deed „wandelen en springen en God loven”. De genezingen van Jezus waren deel van zijn verkondiging; nu, op dit moment van de genezing, wordt iets van het Koninkrijk zichtbaar. Zichtbaar, dat is te zeggen: zichtbaar voor wie gelooft. Dat geloof gaat niet altijd aan de genezing vooraf, het kan er ook op volgen. Dat geloof kan ook ontbreken; de verkondiging kan ook niet worden gehoord, men denke maar aan de negen melaatsen, die niet dankten voor hun genezing, die de verkondiging in hun genezing niet hadden verstaan, het Koninkrijk niet hadden gezien.

De opdracht tot genezen

Onze Heer gaf zijn jongeren de opdracht te genezen tesamen met de opdracht tot prediken: „Predikt het evangelie en geneest de zieken”. De oergemeente, en niet alleen zij, heeft die opdracht ook uitgevoerd: Petrus en Johannes genezen de verlamde aan de schone poort van de tempel en duiden, verklaren die genezing in de erop aansluitende prediking, waarin Petrus zegt dat God in de genezing zijn knecht Jezus verheerlijkt.

De oude kerk heeft genezen, ze heeft zich terecht aangewezen gevoeld dat te doen. Als lichaam van Christus wendde zij zich de zieken, armen en ellendigen toe. En tegelijkertijd wist zij dat zij in de zieken, armen en ellendigen haar Heer ontmoette: zo gij dat één van mijn minste broeders gedaan hebt, hebt gij dat mij gedaan.

Daaraan danken wij weliswaar onze hospitalen, maar niet in de eerste plaats onze geneeskunde. In de loop van de geschiedenis heeft het genezen zijn eigen loop genomen, er heeft zich een medische wetenschap ontwikkeld en meer en meer heeft die zich verwijderd van de kerk. *)

De tweede reden waarom ik deze dingen deed opschrijven, was de opening van het tehuis „De Korff” in de goede plaats van mijn inwoning. Dit tehuis is bedoeld als een gezinsvervangend huis voor imbecille meisjes van 16-45 jaar, die niet meer thuis kunnen verblijven, gewoonlijk omdat de ouders te oud zijn geworden.

Dit tehuis gaat uit van de vereniging „Philadelphia”, een vereniging die bijzonder

*) Uitgave van de Stichting Ministerium Medici Missionare (Dienst aan de Zending door artsen) Secretariaat: Kanaalweg 132, Utrecht.

veel nodig en goed werk verricht: christelijk barmhartigheidswerk, waarover onze Heiland in Mattheüs 25-40 e.v., zoveel goede woorden zegt.

De opening van dit tehuis was druk bezocht. Ook veel „kerkelijke” vertegenwoordigers waren aanwezig. De vrijgemaakte kerk ontbrak, ik zou haast zeggen „uiter-aard”. In het kerkeradsverslag stond wel de uitnodiging vermeld, maar: „de kerkeraad ziet zich niet geroepen tot afvaardiging”, was de korte samenvatting van het kerkeradsbeleid. Het gaat mij nu niet om die ene kerkeraad, want zeker 80 % van onze kerkeraden zou een dergelijk antwoord gegeven hebben. Onze kerkeraden hebben het immers veel te druk met het zuiver houden van de „grondslag der kerk”?

Weest daders des Woords en niet alleen hoorders”

Dat houdt ook in dat we niet steeds in de pers onze tegenstanders te lijf gaan en pogen hen schaakmat te zetten. Het gaat er niet om of wij een debat winnen en eventueel een al dan niet vermeende ketterij bij de

ander ontdekken.

Daarmee wordt de komst van het Koninkrijk niet allereerst bevorderd. Daarmee wordt geen „teken” opgericht van het Koninkrijk, dat gekomen is in Christus Jezus.

Het maakt op de buitenstaander, (de niet-theoloog) meer de indruk van een ruzie tussen in hun ambities gefrustreerde theologen en quasi-theologen. En het lijkt niet op het doen van de woorden van onze Heiland:

Niet een ieder die zegt: Here, Here, zal het het Koninkrijk der hemelen binnengaan, maar wie doet de wil mijns Vaders, die in de hemelen is (Matth. 7 : 21).

Het is geen teken van het rijk, dat niet van deze wereld is. Bovendien, veel van de zothed van het Zeitgebunden gepolimiseer wordt vanzelf wel openbaar.

Wij leven in een bezeten wereld, maar de grote dingen die God vandaag bezig is te doen, gaan praktisch aan ons voorbij.

De koningen der aarde zullen hun schatten de hemel in dragen (Openbaring 21 : 24). En wij? Wij kennen ze vrijwel niet eens. Die koningen niet. En hun schatten niet.

Hilversum.

W. J. Moggré.

De ambten in Christus' kerk

V

Wat zegt de Schrift? Enkele gegevens.

We merkten in het slot van het vorige artikel op, dat het noodzakelijk is de Schrift te laten spreken, omdat bij haar tenslotte de beslissing valt.

Maar dat zal dan een spreken moeten zijn, niet over enkele uit hun verband gerukte teksten, maar vanuit die teksten in het raam van het gehele Nieuwe Testament.

Vanzelfsprekend zullen we ons zeer moeten beperken.

In dl IV wijdt Prof. Popma een bespreking en wat Calvijn in zijn Institutie over de ambten opmerkt.

Calvijn zegt met name in IV, 1, 5 prachtige en ontdekkende dingen, maar daaraan gaat prof. Popma in dezen voorbij. Hij legt de vinger bij wat Calvijn schrijft over Ef. 4 : 11, een tekst, die bij ons reeds even ter sprake kwam.

We lezen daar: En Hij heeft zowel apostelen als profeten gegeven, zowel evangelisten als herders en leraars — om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon.

Prof. Popma begint met te zeggen dat deze tekst geen volledige opsomming der ambten geeft en handelt verder over de beweeglijkheid van de grenzen van het gemeentelijk ambt, welke beweeglijkheid door Calvijn wel is gezien met name t.a.v. het apostelambt. Maar daarmee houdt het bij Calvijn dan ook op, klaagt Popma: „de overige ambten probeert hij met juridische securiteit te omlijnen, zodat we merken dat de neiging, om de kerkgemeente te verjuridiseren bij Calvijn al begon (pag. 396/97).

Het woord „verjuridiseren” is hier misplaatst. Men dient hier te spreken van de organiseren van de gemeente.

En even fout is het te zeggen, dat deze bij Calvijn reeds begonnen is.

Want het Nieuwe Testament laat er geen twijfel over bestaan dat de ouderlingen en diakenen behoren tot de vaste „instellingen” van de Nieuw Testamentische gemeente. De ambten, die het hier geldt, behoren niet tot de éérste ambten in de kerk. Ze zijn niet rechtstreeks door Christus zelf ingesteld, zoals het ambt der apostelen. Dat was ook niet wel mogelijk, want eerst moest de gemeente zelf er zijn in haar Nieuw Testamentisch bestand, en aan deze ambten behoefte hebben; aan een bepaalde leiding en verzorging.

Maar dan komen ze ook op; dan worden ze aan de gemeente gegeven onder leiding van de apostelen en/of hun helpers. Deze zaak is algemeen bekend.

Van belang lijkt het me alleen m.h.o. op prof. Popma erop te wijzen, dat dat we hier van een vaste instelling hebben te spreken, die door de Here Christus is verbonden aan het leven der

gemeente, zulks in onderscheiding van de andere ambten als apostelen en evangelisten en profeten.

Wat de profeten en evangelisten betreft, dat ze er wáren staat buiten alle twijfel. Van instelling en aanstelling lezen we niet en het is de vraag of daarvan kan gesproken worden. Het profeten-ambt was in elk geval van charismatische aard en daarbij is dus geen sprake van aanstelling via de gemeente. De profeten ontvingen een bijzondere Geestesgave.

We kunnen er lang en breed over delibereren of er nog profeten kunnen voorkomen in de zin van de Nieuw Testamentische profeten. Men kan in dit verband wijzen op de artikelen van Wezel enz. Het is allemaal niet zonder belang en wij weten niet wat de Here Zich voorbehoudt. We hebben in elk geval èlk spreken te toetsen aan de Schriften. Maar het is niet zeker dat in de tijd van het ontstaan van het Nieuwe Testament in alle gemeenten profeten voorkwamen. Bavinck schrijft, dat ze in grote getale voorkwamen en in bijna alle gemeenten, Geref. Dogmatiek, 2e dr. IV, 317. In bijna alle gemeenten. Hun ambt behoorde dus niet tot een vast bestanddeel der plaatselijke kerk. Het kon er ook ontbreken.

Met de evangelisten stond het even anders.

Zij ontvingen hun aanstelling wél via de gemeente of de apostelen vgl. o.a. Hand. 13 : 2 en 2 Cor. 8 : 18; ze hadden een wel omschreven opdracht, Hand. 13 : 2; 2 Tim. 4 : 5, Titus 1 : 5 enz.

Het eigenaardige ook van hun ambt is dat het niet beperkt is tot een plaatselijke kerk, o.a. Titus 1 : 5. Ze zijn dan ook medewerkers van de apostelen, 1 Thess. 3 : 2, aan de apostelen ondergeschikt, Hand. 19 : 22.

Voor mij persoonlijk is het de vraag of dit ambt wel als tijdelijk moet worden beschouwd of dat het nóg moet worden erkend als van de Here ingesteld ten behoeve van de verbreiding van het Evangelie onder de heidenen. Maar, zoals gezegd, hun ambt is in elk geval niet tot een plaatselijke kerk beperkt.

Er valt nog op te merken dat zij op één lijn moeten gesteld met de apostelen in ruimere zin.

Dat de apostelen — in enger en ruimer zin genomen, eveneens hun taak hadden m.h.o. op de gehele kerk, is wel buiten discussie. Eveneens, meen ik, dat het amht van „de twaalf” met hun dood heeft opgehouden te functioneren.

Prof. Popma wijst erop, dat Calvijn ook het apostelambt continueerbaar acht, althans mogelijkheid van voortzetting niet uitsluit (IV, 392). Daarvoor kan hij zich terecht beroepen op Institutie IV, 3, 4: „de eerste (apostelen, profeten en evangelisten) heeft de Heere in 't begin sijns Rijcks opgheweekt en beroepen, en verweckt ook deselve somwijlen, nae de noodt des tijds vereyscht”. (Vertaling van Corsmannus). Maar hij verzuimt in zijn citeren Calvijn in dezen volledig te laten spreken. Want even verder zegt

deze van de genoemde drie ambten: „Volgens deze uitlegging, die, naar het mij voorkomt, met de woorden en de bedoeling van Paulus in overeenstemming is, waren deze drie ambten niet in de kerk ingesteld, om daar voortdurend te blijven, maar slechts voor die tijd, in welke kerken opgericht moesten worden, waar er tevoren geen geweest waren, of althans kerken van Mozes tot Christus moesten worden overgebracht. Trouwens, ik ontken niet, dat God ook later somtijds apostelen, of **althans in hun plaats evangelisten** heeft opgewekt, gelijk in onze tijd geschied is. Want zulken waren nodig om de kerk van de afwijking van de antichrist terug te brengen. Maar niettemin noem ik het een **buitengewoon ambt, omdat het in behoorlijk ingerichte kerken geen plaats heeft.** (Vertaling van Sizoo, onderstreping van mij, G. J.). Calvijn begint de volgende paragraaf aldus:

„Wij weten dus, welke tijdelijke diensten er in de regering der kerk geweest zijn, en welke ingesteld zijn om voortdurend te blijven”.

De mogelijkheid van continuatie van het apostelambt slaat dus bij Calvijn op het apostelambt in de ruimere zin, op de evangelisten of „hulp-apostelen”. En dat is dan nog volgens Calvijn continuatie in zeer bijzondere omstandigheden.

Maar dit in het voorbijgaan.

We willen er bijzondere aandacht voor vragen, dat alleen het ambt van ouderlingen en diakenen in het Nieuwe Testament voorkomt als een vast, blijvend, continu-ambt, verbonden aan de plaatselijke kerk.

Een tweede zaak, die opmerkzaamheid verdient, is deze: in de in het Nieuwe Testament beschreven historie vinden we bij het verder gaan van de tijd steeds minder gesproken over de charisma's en de „charismatische ambten” — als van de profeten — en treden de „vaste” ambten van ouderling en diaken steeds meer naar voren.

Tekenend is in dit verband dat één van de latere brieven (Filippenzen) de groet van de schrijver gericht doet zijn aan al de heiligen te-

zamen met hun opzieners en diakenen en dat de laatste brieven — de z.g.n. pastoraalbrieven aan Timotheüs en Titus — breed handelen over de vereisten voor de ambten van ouderling en diaken en dat we juist in deze brieven de opdracht vinden in alle steden oudsten aan te stellen (Titus 1 : 5); daarop valt dan alle nadruk, gelijk trouwens in het laatste Boek van de Bijbel meermalen van ouderlingen sprake is.

Dat hier van een ontwikkeling sprake is, onder Gods leiding, valt m.i. moeilijk te ontkennen. Ontwikkeling dan in institutaire zin met terugwijken van het charismatisch element **als spontaan optredend** en niet aan een vast ambt, waartoe gekozen kon worden en geroepen via de gemeente, gebonden.

Een verdere bespreking van de Schriftgegevens, als hier in het kort geboden, willen we althans voorlopig, achterwege laten. De genoemde geven voldoende stof tot overdenking en zijn m.i. beslissend, waarbij bedacht dient te worden, dat het ambt van ouderling zijn twee zijden heeft: die van leren en regeren, vgl. 1 Tim. 5 : 17.

Deze tekst is — voor zover ik heb kunnen nagaan — nergens door prof. Popma besproken. Herinner ik me wel, dan maakt hij ergens een min of meer smalende opmerking over het op deze tekst gebouwde onderscheid tussen leer- en regeerouderlingen. De altijd voorzichtige Bavinck schrijft in Dl. IV van zijn Gereformeerde Dogmatiek, bladz. 326 echter:

Noodzakelijkheid van opleiding en voorziening in het levensonderhoud waren oorzaak dat de dienst des Woords niet aan alle, maar slechts aan enkele opzieners werd opgedragen.

De beroemde plaats, 1 Tim. 5 : 17, 18, verheft dit **boven alle twijfel.** (Vet gedrukt van mij, G. J.)

We zullen rustig wachten, tot prof. Popma deze plaats aan een nader onderzoek onderwerpt en daarvan dan publiek rekenschap geeft.

G. Janssen.

doen voeren over de Zijnen, is misbruikt voor menselijke machtsvorming.

Dit gebeurt niet altijd en alleen in kringen waar de hiërarchie officieel wordt aanvaard.

In één van zijn aardige boekjes schrijft Bruce Marshall over een rooms geestelijke, die niet onbegaafd was, maar het toch niet ver gebracht had in de wereld van de hiërarchie.

Toen een familie-lid tegen deze man zei dat het jammer was dat zijn gaven niet waren opgemerkt, omdat hij het toch wel heel wat verder had kunnen brengen antwoordde de kapelaan dat het in de kerk niet ging om zijn carrière, maar om die van het evangelie van de Heer.

De kerken van de Reformatie hebben zich vrijgemaakt van de Roomse hiërarchie en blijven waakzaam op dit punt, maar zo lang de ambten in de kerk worden bediend door zondige mensen met een van nature hoogmoedig hart is er het risico dat het heersen de plaats inneemt van het dienen. De hiërarchie zit in ons hart.

Het risico van menselijke machtsvorming met of zonder ambt in de kerk wordt nog vergroot door de neiging bij alle gelovigen om de dienaren tot leiders uit te roepen.

Dit gevaar is er in de kerk en niet minder in christelijke organisaties. Elke organisatie in de Naam van Christus opgebouwd, maar verworpen tot een machtsinstituut van mensen is de meest ergerlijke vervorming van het christelijk leven die men zich kan indenken.

Als is het dus mogelijk op wereldse wijze om te gaan met de gaven van de Heilige Geest, dit mag geen aanleiding worden tot allerlei experimenten met de ambtsbediening.

Laten we daarbij niet vergeten de trouwe dienst van zovelen, die geen plaats kregen in het boek van de historie, maar wel in het boek dat bij God is.

Het valt met die experimenten onder ons wel mee.

De ambtsbediening in onze kerken vindt geregeld voortgang.

Er kan wel eens iemand, ook wel eens een kerk uit de band springen, maar die kunnen we samen toch wel weer in het spoor helpen; daarvoor zijn we juist gereformeerde kerken.

H. J. v. d. Kwast.

Het Gereformeerde leven

V

Het „bijzondere van het bijzonder ambt”.

Wie afgaat op veelvuldige waarschuwingen in een deel van onze pers, krijgt de indruk dat onze kerken bevolkt worden door een „gemengde hoop”, waaronder allerlei ketteren als dopersen en remonstranten, aanhangers van pinksterbewegingen e.d.

Wanneer we, nadat één en ander is opgemerkt over de kaders van het gereformeerde leven, tot een paar voorlopige conclusies t.a.v. ons kerkelijk leven willen komen, is één van de eersten dat het met die afdwalingen en ongeregelde heden wel meevalt.

De kaders van Dordt hebben het onder ons niet zo zwaar te verduren als we in onze snel veranderende wereld zouden kunnen verwachten.

Onze moeiten zijn typisch moeiten van gereformeerde mensen in Nederland en raken veel meer de toepassing van aanvaarde normen dan die normen zelf.

Het meest verontrustend is daarbij de spraakverwarring onder broeders en zusters van hetzelfde huis.

Er is in de tijd die is verlopen tussen het schrijven van het voorafgaande en de publicatie daarvan in ons blad, door anderen nog al wat geschreven over de door mij aangesneden onderwerpen.

Zo is Ds. G. Janssen bezig met een reeks artikelen over de ambten in de kerk, waarin uitvoerig aandacht wordt besteed aan de publicaties van Prof. Dr. K. J. Popma over het bijzonder ambt.

Het is daarom niet nodig nu nog breed op deze zaak in te gaan; met enkele opmerkingen willen we volstaan.

Wanneer onze belijdenis spreekt over de ambten in Christus' kerk en de K.O. over de diensten is de aansluiting aan de Schrift duidelijk.

Vraagt men nu naar „het bijzondere van het bijzonder ambt” dan moeten we elke gedachte, alsof het ambt in de prediking en alle andere

andere arbeid iets aan het Woord zou toevoegen, of aan dat Woord meer kracht verlenen, laten varen.

Het ambt in de kerk is dienstbaar aan Christus en aan het Woord.

In de prediking wordt het Woord **bediend**.

De vraag welke autoriteit het ambt aan het Woord toevoegt is daarom niet juist en ook niet billijk gesteld.

Bepalend voor het ambt is de **roeping** tot dienstbetoon en de daarin begrepen belofte tot **bekwaammaking**.

De Schrift spreekt van die roeping: „En niemand matigt zich die waardigheid aan, doch men wordt er toe geroepen zoals ook Aäron”, Hebr. 5 : 4.

Ambtsdragers mogen zich in hun taak in de gemeente gedragen weten door de opdracht van Christus.

Ieder die een ambt bekleed kan weten welke kracht en troost er van die roeping uitgaat.

In de moeiten, die er bij alle ambtelijke arbeid zijn, mag het geloof zich vastgrijpen aan die roeping, die altijd een levende werkelijkheid moet zijn.

Zo worden de dienstknechten bewaard voor moedeloosheid en de verleiding om de boel er bij neer te gooien.

Van ambtsdragers wordt niet het onmogelijke gevraagd, er wordt dienstbetoon gevraagd.

Wie in het geloof onder die roeping buigt, wordt ook bewaard voor zelfoverschatting en hoogmoed.

Een predikant weet dat zijn werk een totale inzet vraagt en dat hij daarom al het menselijk mogelijke moet doen om in de prediking en het pastorale werk de levende mens van onze tijd in zijn strijd tegen de zonde en de verleiding te benaderen, maar hij weet en leert elke dag weer, dat niet zijn inzicht, tact en mensenkennis, maar alleen het Woord een kracht tot behoud is.

Het onbehagen dat hier en daar openbaar wordt rondom het bijzonder ambt is overigens wel te begrijpen.

Het is maar al te vaak voorgekomen dat het ambt, dat is ingezet om Christus' heerschappij te

Kerkelijk Leven

Kerk en politiek

In de Gereformeerde Kerkbode voor Gron., Friesl. en Drente, schrijft ds. D. van Dijk onder deze titel over het feit dat broeder P. Laning via de lijst der antirevolutionairen in de groningse raad kwam. Daarover thans niet. Maar ds. Van Dijk maakt daar een opmerking waar we even op inhaken. Hij zegt: Toen br. Laning bemerkte dat zijn kerkgang naar Ons Tehuis de meerderheid van zijn broeders in het G.P.V. te Groningen mishaagde had hij zelf de konsekwentie moeten trekken en zeggen: „Ik merk het wel, ik ben geen G.P.V.-er meer”, voor de kiesvereniging moeten bedanken en zijn raadszetel ter beschikking moeten stellen.

Dat komt ons merkwaardig voor.

Wat maakt iemand nu eigenlijk tot G.P.V.-er?

Het lidmaatschap, de instemming met de Schrift en de belijdenis der Geref. Kerken, voor dat lidmaatschap vereist, de instemming globaal dan wel integraal met de Politieke Richtlijnen, of de beoordeling van een bepaalde kerkelijke situatie, in dit geval een kerkelijke tuchttoefening?

Volgens ds. Van Dijk klaarblijkelijk het laatste.

Wie mogen er nu in Beverwijk, Breda, Gorinchem, Katwijk lid van het G.P.V. zijn? Degegen die instemmen met de Politieke Richtlijnen van het G.P.V. en het politieke beleid van br. Jongeling in de Kamer, of die aan de ene of aan de andere kant van de plaatselijke scheidslijn staan? Aan welke kant? Voelt ds. Van Dijk nu niet dat men zo en politiek en kerkelijk in de nesten komt?

G. Visee

Mei 1566 - Mei 1966

Toespraak door de rector prof. J. Kamphuis, gehouden bij de sluiting van de cursus 1965/66 aan de Theol. Hogeschool, vrijdag 27 mei 1966. Aan het slot werd gezongen ps. 85 : 3, 4.

In de mei-aflevering van het maandblad *Tot Vrijheid Geroepen*, uitgave van de Stichting Johannes Althusius schreef mr. L. van Heijningen een belangwekkend artikel over "het wonderjaar 1566", het jaar o.m. van de 'hagepreken', waardoor de reformatie een nieuw en sterk élan kreeg en in ons land een ware volksbeweging werd. Terecht laat van Heijningen zien, daar hierdoor de breuk definitief is geworden met het Habsburgse staatkundige ideaal van een Europese gemeenschap onder een gecentraliseerde kerkelijke en wereldlijke leiding, zodat uit de hagepreken tenslotte in Nederland een vrije natie ontstond.

Een boeiend onderwerp is in dit artikel aangesneden en de verleiding is groot op de gebeurtenissen van dat bewogen jaar bij deze gelegenheid dieper in te gaan. Er liggen hier trouwens nog vragen genoeg, zowel voor de geschiedvorsing als voor de geschiedschrijving: wat zouden we graag de acta kennen van die kerkelijke vergadering, die Synode te Antwerpen in de maand mei 1566 — nu vierhonderd jaar geleden, waardoor de grote stoot tot het houden van de hagepreken is gegeven, maar juist hier laten vooralsnog de bronnen ons in de steek; we moeten het doen met een enkele schaarse mededeling.¹⁾ Wat zou er zelfs een belangwekkende boom zijn op te zetten over de betekenis van die termen *hagepreker* en *hagepreek*: wil er mee aangeduid zijn, dat in het vrije veld, of vooral, dat er onwettig werd gepreekt — de kwestie schijnt nog in discussie zelfs met de mogelijkheid van synthese, maar ik hóór lector Lettinga al denken: als dat dan maar geen "dominees-oplossing" van een filologisch vraagstuk is!²⁾ Dus daarover nu maar niet meer, op de valreep zullen we ook niet teveel van uw geduld vragen. Dat zal in de afgelopen cursus toch wel zo nu en dan op de proef zijn gesteld, zo zal het tenminste in uw — uiteraard subjectieve! — ervaring zijn geweest en overigens geldt ook: als afscheid-nemen een beetje sterven is, het gezond is, dat afscheid, ook als het maar aan het einde van een cursus is, niet te lang te laten duren!

* * *

Maar ik waag het er toch op voor één kwestie uw aandacht even te vragen, een kwestie die op dat jaar 1566 en op de mei-maand van dat jaar, toen de reformatie dóórbrak, betrekking heeft en tegelijk de stof raakt, die op de colleges nederlandse kerkgeschiedenis in dit jaar is behandeld: de geschiedenis van het anabaptisme tot aan Munster.

In genoemd artikel legt nl. mr. Van Heijningen heel nauw verband tussen anabaptisme en calvinisme, tussen de volksbeweging, die in de jaren dertig van de zestiende eeuw in de Nederlanden alles in rep en roer bracht en die uit de jaren zestig. We veroorloven ons terwille van de duidelijkheid een wat breed citaat uit zijn artikel:

"De Nederlanden, zo schrijft Van Heijningen, verkeerden reeds lang in gisting. Karel V, dié zich zeer verbonden gevoelde aan de Nederlanden, had deze gewesten tezamen gebracht onder een bestuurs-eenheid. Een goede daad. Echter had hij meedogenloos de ketters doen vervolgen, evenals zijn grote tegenstander, de krijgshaftige Karel van Gelre. Bekend is het bloedbad, dat de Europese machten hebben aangericht onder de Wederdopers, hier en in Munster, waar zij het nieuwe Jeruzalem hadden gesticht. *Wonderlijk, dat deze Wederdopers, die de geweldloosheid in hun vaandel voerden, beticht worden van zo gruwelijke bedrijven als de kronieken doen. Men moet wel voorzichtig zijn bij de beoordeling daarvan. Wat wij weten van die Wederdopers komt veelal van hun doodsvijanden, die er alle belang bij hadden door gruwelpropaganda de Europese vorsten en volkeren tegen hen te wapen te doen snellen. Zij betekenden toch een regelrechte bedreiging van de macht van kerk en vorst.*

Dit verzet, bloedig neergeslagen, bleef voortsmuilen op de bodem van de volksziel en er was slechts een aanleiding nodig om het hoog te doen opvlammen. En deze aanleiding kwam in 1566."

Bij dit citaat, waarin de cursiveringen van onze hand zijn, nu graag als afsluiting van deze cursus een dubbele opmerking.

In de eerste plaats vragen we: is er werkelijk reden voor, ons er over te verwonderen, dat de aanvalkelijke verkondigers van de *geweldloosheid* tot een uitbarsting van *gewelddadigheid* kwamen in Munster 1534? Van Heijningen meent hier veel op de rekening van de antipropaganda van de tegenstanders der wederdopers te kunnen zetten. Nu is het een — helaas niet alleen uit vroeger tijd! — bekend verschijnsel, dat men dikwijls overmatige zorg besteedt aan de misvorming van de imago van de tegenstander, blijkbaar in de veronderstelling, dat zelfs het aan anderen *toegedichte* kwaad argument voor eigen zuiverheid zou zijn, maar we zijn over Munster en de sociale en seksuele gruwelpraktijken daar toch werkelijk niet alleen geïnformeerd van de kant van de tegenstander: hoe breed is de stroom van anabaptistica niet, die in verschillende delen van de Bibliotheca Reformatoria Neerlandica is gekanaliseerd, hoe indringend het overzicht en de analyse door de doopsgezinde hoogleraar Kühler gegeven van de propaganda-geschriften, die

Jan van Leiden door Bernhard Rothmann schrijven en vanuit Munster over de Lage Landen verspreiden liet? In de oude kerk mag op de geschriften van b.v. de gnostiek met behoorlijk succes de taktiek van de verschroeiende aarde zijn toegepast, zoals ook de Middeleeuwen ons vaak voor gelijksoortige moeiten zetten als het om de "stiefkinderen van het christendom", de ketters en de voor ketters gescholdenen gaat, dat is in ons geval de moeite niet.³⁾ Neen, dat binnen het anabaptisme de overgang kon voltrokken worden van geweldloosheid naar gewelddadigheid en dat binnen één geestelijke beweging pacifisme en revolutionaire agressie samen voorkomen, voert ons niet naar het probleem van de "verschroeiende aarde", of naar dat van de historische vertekening — hoe groot de omvang in ander opzicht daarvan ook is, óók voor de zestiende eeuw, óók voor veel in de geschiedenis van het anabaptisme —, maar confronteert ons met de noodzaak van een fundamentele analyse van de *motieven* van het anabaptisme, die herleving van de gnostiek in de reformatie-eeuw.

In die analyse hebben wij elkaar brood- en broodnodig: de kerkhistoricus kan hier niet zonder de dogmaticus en de dogmenhistoricus en in een laatste confrontatie, waarbij men zich ook vierhonderd jaar later, niet zelf onttrekken kan, gaat het om de maastaf van de openbaring van God in Jezus Christus ons in de Heilige Schrift gegeven.

Ik meen, dat dan zal blijken, dat één en hetzelfde motief Melchior Hofmann — importeur van de ideeën van het anabaptisme in de Nederlanden — gedreven heeft tot zijn chiliastisch passivisme en de mannen van Munster tot hun chiliastische agressiviteit en Menno Simons en Dirk Philips tot hun wereldmijding en geweldloosheid, zoals het pacifisme en het revolutionaire geweld ook in onze tijd ondanks veel uiterlijk verschil intieme verbindingen hebben: het pacifistisch socialisme staat in onze gesaeculariseerde eeuw van het communisme niet verder af dan de weerloze Hofmann, die in Straatsburg gevangenschap duldt, van de weldenaar Jan van Leiden, die in dezelfde tijd zijn koningscepter in Munster zwaait en beul is in zijn eigen harem!

Het onderwerp kan hier alleen maar worden aangeduid, niet uitgewerkt, maar we menen met de aanduiding te mogen volstaan om op dit ene concrete punt, waarmee we in de gang van het werk dan vanzelf te doen kregen, duidelijk te maken, hoe actueel en hoe fascinerend het theologisch bedrijf is, onverschillig waar je ook mee bezig bent, omdat wáár je ook begint, de grote vragen van iedere eeuw op je af komen en beslag op je leggen. En betekent het einde van een college-periode voor de student niet óók (er is meer!), dat er wat mogelijkheid van concentratie op en van verdieping in de stof komt? Of die mogelijkheid gerealiseerd zal worden, dát, mijne heren, hangt voor een belangrijk deel van de vraag af, of wij de tucht, die iedere concentratie vraagt, aanvaardt *willen* en de ascese — goed bijbels begrip, mits goed bijbels begrepen! —, die iedere studie meebrengt niet ontwijken zullen, want als de studie dienst in het Koninkrijk is, dan, commilitones, geldt ook daarvan het diepe woord van de Heer ook van onze studie- en studententijd, dat het Koninkrijk der hemelen zich met geweld baan breekt en *geweldenaars* er naar grijpen (Mth. 11 : 12): *het kost inspanning, zo verklaart een exegeet, en strijd, maar op deze wijze maakt men het zich dan toch eigen!*⁴⁾

* * *

Mag ik mijn tweede opmerking aanvangen met de herhaling van het begin van het hier geciteerde Schriftwoord: "Het Koninkrijk der hemelen breekt zich baan met geweld"? Exegetische kwesties laten wij liggen, daar zijn de commentaren voor. En natuurlijk allereerst de exegeten. Maar het is toch niet gewaagd, menen we, het 'wonderjaar' 1566 te zien onder de belichting van dit pure Evangelie: brak het Koninkrijk der hemelen zich niet met geweld, met kracht baan, toen de prediking van het Woord in de zuidelijke en direkt daarop ook in de noordelijke Nederlanden voorgoed uit de schuilhoeken vandaan kwam? Dat was een nieuwe, dat was de nieuwe lente voor de Nederlanden, een nieuw geluid, *het* nieuwe geluid. Dát was de mei van 1566, waarop de zomer straks ging volgen, al zou het nog duchtig over deze contreien stormen voor het zover was.

Maar daarom intrigeert de vraagstelling van Van Heijningen ons: heeft in feite het anabaptisme, dat dertig jaar eerder na wrede bloei bloedig neergeslagen was, zich weer een bedding in het calvinisme van de zestiger jaren gegraven in de eeuw van de grote reformatie? Is het 'wonder' van 1566 de *reïncarnatie* van het anabaptisme in de gereformeerde kerk, van de bondgenoten van Hofmann in het verbond der consistorieën, waaruit het gereformeerde kerkverband opkwam?

Ook hier kunnen we niet meer dan aanstippen. Het is zeker, dat in zoverre Van Heijningen gelijk heeft, dat we in de Nederlanden in beide verschijnselen met religieuze *volksbewegingen* hebben te doen: het lutheranisme is hier altijd vreemd gebleven, import en onmachtig tot oppositie tegen de landsheer, maar Melchior Hofmann heeft hier bij de volksmassa een vuur ontstoken en dat deed Calvijn óók door zijn prediking, al blijven de getallen van belijders bescheiden. Daarbij is het ook waar — De Hoop Scheffer heeft het met de cijfers aangetoond!⁵⁾ — dat in Nederland evenals bij voorbeeld in Straatsburg, toen Calvijn daar werkte, velen uit de doopsgezinde gemeenten, die in

de jaren zestig door onderlinge twisten werden verscheurd, overgingen naar de kerk met de gereformeerde prediking, dus van het anabaptisme naar het calvinisme kwamen.

Wijst dat niet op innerlijke verwantschap? Heeft men dus niet het recht het anabaptistisch verzet met het calvinistische van dertig jaar later feitelijk te verenzelvigen?

Wij ontkennen hier. En dat met overtuiging! Het is eigenlijk een wonderlijke zaak, dat we in één artikel en in één passage op het feit stuiten, dat de principiële samenhang tussen anabaptistische geweldloosheid en anabaptistische gewelddadigheid door het lezend publiek principieel achter de horizon blijft, terwijl de samenhang tussen anabaptistische en calvinistisch "verzet" met kracht wordt gepaneerd! Misschien zou men in een poging principiële samenhang te vindiceren willen wijzen op de beeldenstorm, die in hetzelfde jaar 1566 volgde op de hagepreken, maar dan vergeet men, dat — hoe verder hier ook getaxeerd moet worden — ook het antwerpse gereformeerde consistorie, van waaruit de hagepreken georganiseerd werden, zich zonder meer en duidelijk hiervan heeft gedistancieerd.⁶⁾

Ook hier zullen de historische oordeelvellingen niet bij de buitenkant kunnen blijven. Bij dieper peiling, zo menen we, zal er fundamentele *éénheid* geconstateerd moeten worden tussen Melchior Hofmann, Jan van Leiden en óók Menno Simons, maar radicale *tegenstelling* tussen deze drie en Calvijn.

Nu gaat het ons bij het stellen van deze dingen niet om polemieken tegen een bekwaam jurist, die op onze grote waardering aanspraak mag maken in zijn strijd voor waarheid, recht en vrijheid in 1966 en die een fris artikel schreef, maar ook hier weer zien we, dat er werk aan de winkel blijft, waar we in bescheidenheid, maar niet minder in overtuiging en met geestdrift mee bezig mogen zijn.

* * *

Want hoe gemeend ons respect ook moet zijn voor veel waarachtige en diepe vroomheid, die uit de kringen van vroegere dopersen en latere doopsgezinden in de zestiende eeuw opklinkt (laat ons het vanwege het wederdoperse tumult van Munster niet vergeten, dat het doopsgezinde martelarenboek *Het Offer der Heren* bij veel verwarring en dwaling ook de belijdenis van de enige Naam kent!), wij hier in Kampen geloven toch, dat bij alle gebrek van het Genève van Calvijn en van Beza en van Antwerpen-1566 en van Dordrecht 1618/19 — want Gods 'geweldenaars' blijven arme zondaars, die van vergeving moeten leven! — het Koninkrijk zich toen naar de barmhartigheid vain onze God in Jezus Christus met geweld baan-brak in de Lage Landen bij de zee, toen de hageprekers, al moest het dan in het Vrije Veld en werden ze onbevoegd verklaard, alom het reine Evangelie verkondigden, en de naar dat Evangelie gereformeerde leer beleden en gehandhaafd werd. Dat was maar geen verzet, dat op de bodem van de "volksziel" had gesmeuld en in dat dynamisch jaar 1566 en daarna uitsloeg als een brand, dat was het zeker niet *zonder meer*, neen, de hemelen waren bewogen, toen het Koninkrijk zich op aarde, deze aarde, dit ons land baan-brak met een geweld, waar heel een Habsburgse wereldmacht niet tegen op kon. Daarover is eigenlijk eerst goed te spreken in de taal van "de psalmen als liederen van het Verbond", het Verbond van Gods trouw en van Zijn gerechtigheid:

Toen spróót de trouw uit d'aarde blij omhoog,
Gerechtigheid zag neer van 's hemels boog!

Dat blijft het wonder van dat wonderjaar, van de mei van 1566, een mei van Góð.

Als het, amici, zó geweldig toe gaat in onze menselijke geschiedenis, laten we de dilemma's van de *geweldloosheid* en de *gewelddadigheid* in vrees en beven te boven komen in de dienst aan het Evangelie, in de belijdenis van het Evangelie, als geroepen *geweldenaars*. Dat leren wij bij Hem, die toen Hij van Zijn Koninkrijk en van het geweld daarvan sprak ons die dienst en die belijdenis voor alle dagen heeft bevolen: neemt Mijn juk op u en leert van Mij, want Ik ben zachtmoedig en nederig van hart, en gij zult rust vinden voor uw zielen (Mth. 11 : 29).

Zou het geweld van een nieuwe mei Hem te wonderlijk zijn?

Ik dank u.

¹⁾ Cf. o.m. N.C. Kist in *Ned. Archief voor Kerk. Geschiedenis* IX (1849), p. 159; C. Hooyer, *Oude Kerkordeningen*, Zaltbommel 1865, p. 4, 23; *Livre synodal contenant les articles résolues dans les synodes des eglises walonnes des Pays Bas*, I (1563-1685), La Haye 1896; R. Fruin, *Verspreide Geschriften*, I, p. 390 nt. 3; Marnix van St. Aldegonde, *Vraye Narration* in J. J. van Toorenebergen, *Geschriften van Philips van Marnix van St. Aldegonde*, I, 's-Gravenhage 1871, p. 81 sq. Het hele complex van gebeurtenissen is door M. L. van Deventer beschreven: *Het jaar 1566, Eene historische proeve uit de nederlandschen vrijheids-oorlog meerendeels naar onuitgegeven bescheiden bewerkt*. 's-Gravenhage 1856, maar hij laat op het punt in kwestie noodgedwongen ook verstek gaan, is zelfs niet vrij van onnauwkeurigheid (p. 24).

²⁾ Cf. enerzijds J. G. R. Acquoy, *Archief voor Ned. Kerkgeschiedenis* IV (1897), p. 93 nt. 1, die voor de laatste en anderzijds R. Fruin, *Verspreide Geschriften*, VIII, p. 307-313, die voor de eerste mening kiest, waarbij L. Knappert, *Het ontstaan en de vestiging van het protestantisme in de Nederlanden*, Utrecht 1924 zich aansluit, maar de *Historische Winkler Prins*,

(deel II s.v. Hagepreken) opteert in de richting van "onbevoegd".

³⁾ W. J. Kühler, *Gesch. der Nederl. Doopsgezinden in de zestiende eeuw*, ² Haarlem 1961, p. 78 sqq. Ook N. van der Zijpp, *Gesch. der doopsgezinden in Nederland*, Arnhem 1952, p. 26 sqq.

⁴⁾ Cf. H. N. Ridderbos, *K. V. Mattheus*, I², p. 219.

⁵⁾ J. G. de Hoop Scheffer, *Het verbond der vier steden in Doopsgezinde Bijdragen 1893*, vooral p. 88 sqq.

⁶⁾ Cf. de brief van het consistorie aan de engelse agent van koningin Elizabeth van Engeland bij A. A. van Schelven, *Willem van Oranje* ⁴, Amsterdam 1948, p. 119.

BOEKBESPREKING

A. Janse, **De heerlijkheid der Psalmen als liederen des Verbonds**, tweede herziene druk. Uitg. Stichting uitgave reformatorische boeken, postbus 4053, Rijswijk Z.H., giro 56830, tel. 070-985666. Prijs f 4,75.

Het was destijds een genot om Janse's boekje over de heerlijkheid der Psalmen te lezen. Hij schreef het in verband met de telkens weer geuite wens dat we in de kerk toch meer gezangen zouden kunnen zingen, meer dan tot 1933 mogelijk was. Tot die tijd waren het er een stuk of tien. In 1933 werd dit bundeltje door de synode van Middelburg uitgebreid tot wat we nu nog altijd hebben: 29 gezangen.

Er waren in de Gereformeerde Kerken grote voorstanders van uitbreiding van het aantal gezangen. Sommigen spraken van het Nieuwtestamenteisch kerklied, dat ze zo graag, niet maar in huis doch ook in de samenkomst der gemeente, zouden willen uitgalmen. Er waren ook tegenstanders. Er verscheen een brochure: Een wanklank in Sions tempelzang.

Welnu, de synode van Middelburg besloot tot uitbreiding en stelde de te zingen liederen vast. Het woord vooraf van het boekje van Janse is gedateerd: november 1933; de uitbreiding was toen al een feit.

Janse was niet tegen gezangen in de kerk, maar wel liet hij scherp zien het onderscheid tussen berijmde psalmen (en andere Schriftgedeelten) en gezangen, hoe schriftuurlijk ze ook mochten zijn. Hij hekelde het spreken van „het Nieuwtestamenteisch kerklied”. Hij schreef: „Men noemt de geschriften van Dr. Kuyper toch ook niet „Nieuw-Testamenteische” boeken tegenover de Oud-Testamenteische?” Dat was raak!! En voort merkte hij op dat die z.g. „Nieuw-Testamenteische” liederen van Da Costa nog vaak berijmingen zijn van gedeelten uit de profeten! Ook dat was raak.

Typend voor het boekje is: „dat die psalmen Gods Verbond zien over de rechtvaardigen in hun ganse levensbestaan”. Daarin ligt het grote verschil met althans vele gezangen. Het is kostelijk om Janse hierover te lezen, om te zien hoe hij de actualiteit van de psalmen toont voor allerlei levenssituaties. Men neme en leze. De prijs... dat is geen geld vandaag aan de dag.

We zijn inmiddels 33 jaar verder. De vraag mag, dunkt mij, gesteld worden of er in de eredienst niet wat meer plaats kan ingeruimd worden voor „het vrije kerklied”, maar dan natuurlijk het goede! Ik persoonlijk heb nooit veel behoefte aan (meer) gezangen gehad. Wanneer een dienaar des Woords het psalmboek kent en zorgvuldig de psalmen bij zijn preek zoekt dan hoeft hij vrijwel nooit verlegen te staan. Maar — en het was Janse's bedoeling niet dát vraagstuk te behandelen, denk daar wel om — we hebben in de Schrift geen uitgewerkte regels voor de inrichting van de eredienst. Daarvoor bestaat een christelijke vrijheid. En op die beide woorden: christelijke, en: vrijheid, wil ik gelijke nadruk leggen. Is het niet mogelijk dat we met elkaar daarover eens nadenken en studeren? Er zijn andere vraagstukken die hiermee samenhangen.

Dit neemt niet weg dat de herdruk van dit kostelijke werkje ten volle te waarderen is.

A.

B. J.

PERSSCHOUW

Ook dat is Rooms

In het Parool vond ik een artikel waarboven stond: Treuren en leuren, door Aad van der Mijn. Hier is het begin ervan:

De bisschop werd zaterdag 14 mei begraven. Twee uur na de plechtigheid werd bij het niet gesloten graf op het kerkhof van Sint Oedenrode een vrouw gezien. Zij schreef iets op briefjes, die zij vervolgens in de groeve wierp. Daarna liep zij, een brandende kaars in de hand, in een kring rond Bekkers' laatste rustplaats.

Dezelfde dag ook meldde zich bij de rijks-politie in het Brabants dorp een man die een

ventvergunning wilde hebben. Hij had achthonderd foto's van de overleden herder bij zich. Lokale autoriteiten vroegen wat hij daarmee dacht te doen. Hij (J. W. Peeters uit Utrecht, een invalide met — bleek later — landelijke ervaring in het colportage-werk) voorspelde dat de volgende dag tienduizenden het graf zouden bezoeken. De handelaar werd niet geloofd. Hij kreeg niettemin een vergunning voor één dag omdat hij — volgens zeggen — zijn hele kapitaal in dit uit te venten souvenir had gestopt.

Hekken

De voortekenen waren alles bij elkaar dus summier. Maar zij bedrogen niet. Zondag 15 mei was het verkeer in de plaats door de stroom van treurende ontwricht. En op het kerkhof dreigde de rust in chaos te verkeren. Een menigte van duizenden mensen zou de bloemenhulde hebben vertrapt als de rijkspolitie, gealarmeerd door pastoor Janssens, niet tijdig had ingegrepen. Hekken werden geplaatst om aangrenzende graven voor vertrapping te behoeden. Het kerkhofbestuur nam daarna de taak van de geüniformeerde macht over. Vrijwilligers leidden de stoet in goede banen. Dankzij dit ingrijpen bleek het de pelgrims nu mogelijk na een wachttijd van ongeveer een uur het graf te bereiken. Om stagnaties te voorkomen werden de amateur-fotografen onder hen terzijde genomen en groepsgewijs naar het heuveltje gevoerd aan welks voet de bisschop rust.

De reacties op deze onvoorziene toevloed waren gemengd. In de profane sfeer wilden enkele handelaren het voorbeeld van de Utrechter snel volgen. Er ontstond op de begraafplaats en het aangrenzende Kerkplein een levendige handel in afbeeldingen van de overledene. De aangeboden foto's, die normaal een kwartje zouden kosten, werden, werden voor de dubbele prijs verkocht. Andere venters sprongen later in en volgens schattingen van afgunstige middenstanders gingen zij die eerste dag met vier-, vijfhonderd gulden naar huis. Horecabedrijven — de vreugde om deze gouden dagen niet verbergend — haakten in. Tussen de drankkalenders hangt ook daar het portret van de bisschop nu te koop. Caféhouder Piet van der Tol: „Ik vraag gewoon een kwartje. Zijn familie komt hier. Als die zien dat ik aan het portret zoveel zou verdienen, zouden ze mij dat kwalijk nemen. Ik kan dat niet doen, zakelijk gezien al niet.”

Reisbureaus uit alle delen van het land hadden iets meer tijd nodig om op de nieuwe situatie ingespeeld te raken. De eerste zondag waren het haast uitsluitend particuliere auto's die de straten van Sint Oedenrode goeddeels blokkeerden. De toeringvloot, uit alle hoeken van Nederland kwam pas in de loop van deze week op dreef.

Een Amsterdamse onderneming, die trips naar het bedevaartoord Beauraing verzorgt, nam de begraafplaats achter de H. Martinuskerk in het schema op. Ook in de Kempenroute, door bussen vanuit Oisterwijk gereden, werd een stop bij het graf ingelast. Zo blijft het bezoekersaantal (zondags tienduizenden) ook op werkdagen in de buurt van de vijfduizend. Gisterochtend om half acht reden de eerste bussen al weer binnen. En tot laat in de avond ging het door. In de kerk zijn al 25.000 bidplaatjes uitgedeeld. Het aantal kaarsen, ontstoken ter ere van de bisschop is niet meer te tellen. Een ingeschakelde werkster: „We kunnen wel blijven lopen om die bakken met nieuwe kaarsen te vullen. Het is niet bij te houden.”

Zorg

Pastor Janssens ziet deze ontwikkeling niet met onversneden vreugde. „Natuurlijk zijn de meeste mensen dankbaar jegens de bisschop, maar het kan gauw een bedenkelijke vorm aannemen. Wij doen alles om hysterie te voorkomen.”

Die zorg lijkt niet misplaatst. De vrouw die haar briefjes in het graf strooide, was een teken aan de wand. Het geloof in komende wonderdaden is aanwezig. Een gelovige plaatste haar zieke dochtertje ten aanschouwe van honderden op het graf, in de hoop genezing te verkrijgen. Het aantal invaliden dat zich naar het graf laat brengen lijkt naar verhouding groot.

De geestelijke leidsman van de H. Martinuskerk heeft geen afdoende verklaring voor dit verschijnsel. „Een aantal mensen denkt zeker: hij heeft mij tijdens zijn leven geholpen, hij zal het na zijn dood dus ook wel doen. Natuurlijk heeft de televisie bij het volk dat beeld van een helper nagelaten. Ik krijg honderden brieven en telefoontjes van mensen die om een bidplaatje vragen. Dat zijn meestal normale mensen, maar tussen de bezoekers zitten er die nu van de bisschop inderdaad wonderen verwachten. Het heeft geen zin dat te verhelden. We proberen wel de zaak zo kalm mogelijk te houden”.

De plaats van het graf werkt de verwachting mogelijk nog in de hand. Volgens de legende heeft uitgerend daar St. Oda gewoond, geëerd omdat zij door haar tussenkomst blinden weer ziende zou maken. St. Oedenrode is door haar lange tijd een bedevaartsoord geweest. Voor de

oorlog was het deken Van Erp, zelf slecht ziende, die de devotie jegens de heilige opstuwde. Er werden grote processies voor haar gehouden. Het daarbij gebruikte materiaal was pas onlangs, in het kader van een soberder geloofsbeleving opgeruimd. Voor sommigen te vroeg.

Ook dit is — helaas — rooms.

C. V.

Premieverlening Kerkbouw

In "De Wekker" vonden we het volgende bericht:

De bij de wet premie kerkenbouw ingestelde commissie van advies voor de kerkenbouw heeft sedert de inwerkingtreding van de wet op 17 februari 1964 tot ultimo 1965 532 aanvragen voor premietoekenning ontvangen. De commissie heeft aan de minister van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening in 406 gevallen een gunstig en in 70 gevallen een afwijzend advies uitgebracht. Einde 1965 waren nog 56 aanvragen in behandeling.

Van de 532 ingediende aanvragen hadden er 204 betrekking op rooms-katholieke kerken, 111 op ned. herv. kerken, 97 op kerkgebouwen der geref. kerken en 120 op kerkgebouwen van andere kerkgenootschappen. Hiervan werden er voor premietoekenning aanvaardbaar geacht en door de commissie van een gunstig advies voorzien respectievelijk 147, 97, 71 en 91.

Het totale bedrag van de op advies der commissie voorlopig vastgestelde premies was f 41.332.334,— en van de toegezegde voorschotten f 33.065.873,—. Van het laatstgenoemde bedrag was einde 1965 f 31.031.400,— uitbetaald.

Er werden de commissie nog geen gevallen ter beoordeling voor definitieve vaststelling van de stichtingskosten en de premie voorgelegd.

Van de zeventig gevallen, waarin tot een afwijzend advies aan de minister inzake subsidiëring werd besloten, hadden er 36 betrekking op kerkgebouwen die werden gesticht ter vervanging van bestaande kerkgebouwen en zeven op uitbreidingen bij bestaande kerken. De overige gevallen hadden betrekking op de overneming en verbouwing van bestaande gebouwen en op gebouwen die niet als kerkgebouw in de zin van de wet konden worden aangemerkt.

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Delft (vak. J. F. de Weger): J. Verkade te Groningen-Noord; te Zaamslag: A. Veeffind te Hoogvliet; te Hilversum: A. Veldman te Rotterdam-Delfshaven; te Groningen-Zuid (vak. A. v. d. Ziel): drs. D. Deddens te Leeuwarden.

Aangenomen naar Haulerwijk: I. van Til te Treebeek; naar Rotterdam-Charlois: B. Wesseling te Smilde en Diever.

Bedankt voor Groningen-Noord: C. J. Smelik te Bunschoten-Spakenburg.

Ds. J. A. van der Velden. Het adres van Ds. J. A. van der Velden is thans: Aert de Gelderstraat 16 te Enschede. Ds. van der Velden is niet telefonisch aangesloten. I.v.m. een operatie, waarvoor Ds. van der Velden zo spoedig mogelijk in het ziekenhuis te Enschede zal worden opgenomen, wordt een dringend beroep gedaan op alle kerkeraden en zendingscommissies, voorlopig geen verzoeken tot hem te richten om voor te gaan in de Dienst des Woords, resp. spreekbeurten op zendingsavonden te vervullen.

Bevestiging en intrede. Na bevestiging door Ds. W. G. de Vries met een preek over Pred. 4 : 17-5 : 1 deed Ds. N. Bruin, gekomen van Rotterdam-Charlois, intrede bij de kerk van Helpman met een preek over 1 Cor. 3 : 18-23.

P.S. van het Zuiden contra Classis. De Particuliere Synode van het Zuiden (Zeeland/Noord-Brabant/Limburg) heeft op 9 juni j.l. te Breda in een vergadering voorafgaande aan haar constituerende partij gekozen tegen de meerderheid van de classis Noord-Brabant en Limburg. Uit het ressort van deze classis presenterden zich ter Particuliere Synode twee deputaties.

De op 26 mei te Eindhoven gehouden classis-vergadering had de predikanten G. van den Brink, M. Heemskerk en I. van Til en drie ouderlingen afgevaardigd. Een voorlopige classisale vergadering, die op 11 mei in 's Hertogenbosch gehouden had Ds. W. Vreugdenhil en een ouderling uit 's Hertogenbosch en twee ouderlingen uit Breda (kerkeraad-Slingerland) afgevaardigd.

Na een discussie die vrijwel de gehele morgen en middag in beslag nam, werd met 11 tegen 1 stem de volgende uitspraak gedaan:

„De vergadering van afgevaardigden uit het ressort Zeeland/Noord-Brabant/Limburg van de

Gereformeerde kerken in Nederland, op 9 juni 1966 bijeen te Breda om te komen tot constituering der Particuliere Synode,

constateert: 1. dat in de kerk te Breda in het voorjaar 1965 een breuk is geslagen die uitbrak op de grondslag van het kerkelijk samenleven, doordat de meerderheid van de kerkeraad ondanks alle aandrang, geweigerd heeft de onvoorwaardelijke ondertekening van de Gereformeerde belijdenis in de Drie Formulieren van Enigheid als in alle artikelen en stukken der leer in alles overeenkomend met Gods Woord;

2. dat dientengevolge ook een breuk is ontstaan in de classis Noord-Brabant/Limburg, omdat deze classis de kerkeraad-ds. K. C. Smouter c.s. als wettig bleef erkennen blijkens het aanvaarden van genoemde kerkeraad in haar vergadering;

3. dat dientengevolge heden twee afvaardigingen van de kerken uit het ressort der classis Noord-Brabant/Limburg zich presenteren als wettige afvaardiging ter Particuliere Synode;

overweegt: dat ter Particuliere Synode alleen aanvaard kan worden de afvaardiging van die kerkelijke vergadering, die metterdaad toont te handhaven de band aan de belijdenis als in alle artikelen en stukken der leer in alles overeenkomend met Gods Woord;

spreekt uit: 1. dat als wettige afvaardiging uit het ressort Noord-Brabant/Limburg ter Particuliere Synode aanvaard worden de afvaardigden van de zgn. voorlopige classisale samenkomst van de kerken te Breda en 's-Hertogenbosch;

2. dat hiermee geenszins tekort wordt gedaan aan het recht van appèl op de Generale Synode.

Radio-uitzending Kerkdiensten. De volgende kerken zullen in dit jaar nog een kerkdienst doen uitzenden via de radio: de kerk te Assen op zondag 31 juli. Voorganger zal zijn ds. Tj. Boersma. De kerk te Hardinxveld-Giessendam op zondag 9 oktober. Voorganger zal zijn ds. W. de Graaff. De kerk te Amsterdam-West op zondag 18 december. Voorganger zal zijn ds. G. Janssen. Alle diensten beginnen om vijf uur.

ADRESSEN

O.-Flevoland. Adres Kerkeraad (ingaaende juni 1966): K. Luik, (scriba), Galjoenstraat 20, Dron-ten. Telef. 03210-2597. (In het Handboek 1966 staat het oude adres vermeld.)

Het adres van de scriba Can. Ref. Church of **Brampton** is: P. Schoon, 8 Gretna Dr., Brampton Ont.

Adres: **Ds. W. Triemstra**, Vrouwenpolderweg 11, Vrouwenpolder. Tel. 1189-231. Gir. 2161755.

Het nieuwe adres van Kand.: **J. A. Petter** is Brouwersstraat 34, Ede (Geld.).

Adres voor de Kerk van **Deventer**: G. J. Zielman, Tesschenmacherstraat 38, Deventer. Tel. 05700-12817.

Het contactadres te **Paramaribo** (Suriname) is thans: ir. A. Glas, Zinniastraat 46 (hoek Verlengde Molenpad), Paramaribo-Zuid, P.O. Box 2220, telefoon 98673 (enige minuten gaans van het Prins Bernhard-kampement).

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

In het gezicht van een nieuwe cursus

De senaat van de Theologische Hogeschool deelt door dezen reeds voorlopig mede, dat de inschrijving van nieuwe studenten en recensie van de bullen der reeds ingeschrevenen (beide ook voor de doctorale studie) voor de a.s. cursus 1966-1967 is gesteld op maandag 12 september 1966, te 15.00 uur. Op dit uur worden in het bijzonder verwacht degenen, die zich voor het eerst voor de studie aan de Hogeschool willen presenteren. De senaat acht het gewenst reeds zo spoedig mogelijk geïnformeerd te zijn over m.n. aantal, namen en vooropleiding van deze aspirant-studenten. Daarom wordt langs deze weg ieder, die het voornemen heeft zich eerstdaags voor de studie te melden, verzocht van dat voornemen reeds nu kennis te geven, met mededeling van enige gegevens zoals geboortetijd en -plaats, opleiding, reeds afgelegde of weldra af te leggen examens, en eventuele vragen indien informatie wordt begeerd.

Dit verzoek betreft ook hen, die wellicht pas in de komende weken een examenuitslag tegemoet zien. Zoals bekend, kunnen worden ingeschreven zij die zich presenteren met een der volgende diploma's: gymnasium (A of B), h.b.s. (A of B), kweekschool, h.t.s. (in de laatste drie gevallen is een pro-tentamen vereist, maar dit vóórderstelt dat inschrijving is geschied).

Door zulk een voorlopige — tot niets verplichtende en geen overlegging van stukken vergende — mededeling hebben rector en senaat tevens gelegenheid desgewenst tijdig nadere informatie te geven of te vragen en met deze of gene aspirant-student zich schriftelijk of mondeling nader te verstaan. Wanneer dit pas op de inschrijvingsdatum geschiedt, kan dit in sommige gevallen een wat late en te beperkte gelegenheid blijken voor informatief contact.

Degenen die menen dat dit verzoek hen regardeert, wordt aanbevolen, zich zo spoedig mogelijk met een brief te wenden tot de senaat, voor dit doel vertegenwoordigd in de Rector der Hogeschool, p/a Broederweg 15, Kampen.

Tevens deelt de senaat mede, dat gelegenheid tot

het afleggen van het 'pro-tentamen' wordt gegeven in de week van 5-9 september a.s. (dus nog vóór de inschrijvingsdatum, zie boven). Gegadigden doen er goed aan, tijdig voor 1 september een verzoek tot het afleggen van dit tentamen bij de Rector in te dienen.

Wegens afwezigheid van ondergetekende gelieve men in deze maand geen correspondentie aan hem te richten, maar zich te houden aan bovengenoemde adressering.

Kampen, 1 juni 1966.

Voor de senaat,
H. J. SCHILDER,
h.t. secretaris.

KINDERBESCHERMING EN TEHUIS

Geen belangstelling?

Deze vraag is bedoeld als een wedervraag. De opmerking wordt nogal eens gemaakt: de Stichting moet veel meer bekendheid geven aan haar werk. Nu luisteren wij heel graag naar kritiek. Met opzet hebben we dan ook reeds vijf weken geleden de verschijning van het jaarverslag aangekondigd. Toen is aangeboden: wie er belangstelling voor heeft zal het gaarne worden toegezonden. Hierop werden een tiental reacties ontvangen. Een schamele oogst. Vandaar onze vraag: geen belangstelling?

Tussen opdracht en verwachting

Intussen is het jaarverslag uitgekomen. Ongeveer 1200 exemplaren werden verzonden.

De inhoud ervan wordt bepaald door de eerste en de laatste regels van het verslag. De openingswoorden zijn van mr. A. de Graaf. Men kan ze vinden in „Feest en Strijd”; uitgegeven in 1937. Zij luiden:

„De liefde zoekt wat verloren is... Maar Hij die het verlorene zoekt, ziet de kudde als één geheel, ziet ons met die verlorenen onverbrekkelijk verbonden, omdat Hij het hoofd is van het Lichaam.”

Dit zijn geen woorden van een idealist. Mr. de Graaf was een man van de „praktijk”. Het zoeken van het verlorene was voor hem een opdracht. Hem en ons allen gegeven door „het hoofd van het Lichaam”.

Het verslag eindigt met een „besluit en verwachting”. De laatste woorden daarvan vormen een gebed. Het werd voor het eerst gebeden door de dichter van psalm 67, waar hij bidt:

„God zij ons genadig en zegene ons,
Hij doe Zijn aanschijn bij ons lichten.”

Tussen deze „opdracht” en „verwachting” werd en wordt de arbeid van de Stichting verricht.

Wilt U er alles van weten? U kunt het allemaal lezen in het jaarverslag. Het aanbod wordt herhaald: wanneer U het aanvraagt, wordt het U gaarne gratis toegezonden.

Onvoltooid

Wie bovenomschreven „opdracht” goed verstaat, zal tevens beseffen, dat deze nauwelijks grenzen kent. Dit staat ons niet toe een parkeerplaats op te zoeken onder het motto: opdracht uitgevoerd.

Zo is ook het werk van de Stichting nog onvoltooid. Vandaag wordt nog niets gedaan voor de reclassering van minderjarigen. Aandacht hiervoor is van belang nu op hen reeds op 16-jarige leeftijd het strafrecht voor volwassenen kan worden toegepast. Hoe moet onze houding zijn t.a.v. „gezond gezin” en het streven naar „totale gezondheid”? Wat doen met de immateriële hulpverlening binnen het raam van de Algemene Bijstandswet? Hieronder valt een stuk maatschappelijk werk, dat reeds lang door de Stichting wordt verricht. Hoe zal dit werk zich in de toekomst moeten ontwikkelen?

Vragen, welke op een antwoord wachten. Hebben ze ook de aandacht van de broeders diakenen? Deze namen in 1952 het initiatief tot het in het leven roepen van de Stichting.

Zal de a.s. Centrale Diaconale Conferentie, die op 22 juni te Leeuwarden wordt gehouden, ons een stap verder brengen?

De oogst van vijf weken

Het tehuis bleef dimaal wat op de achtergrond. Hopenlijk kan de activiteit binnenskamers nu spoedig naar buiten treden. Zeker is, dat de aktie niet stilstond. Dit leert ons „de oogst van vijf weken” duidelijk. Leest U maar.

Gave ter gelegenheid van geboorte van onze dochter f 25,—; uit dankbaarheid voor onze Jan f 10,—; gift t.g.v. geboorte Jacqueline f 15,—; uit dank voor Uw felicitatie t.g.v. de geboorte van onze dochter f 5,—; gift ODEA f 25,—; feestgave geboorte Juliana Louise f 10,—; feestgave Martin Rudolf f 10,—; uit dankbaarheid bij de geboorte van onze Jan f 10,—; gift geboorte f 5,—; feestgave f 10,—; uit dankbaarheid f 20,—; feestgave f 5,—; feestgave f 25,—; feestgave f 5,—; feestgave van ons 25-jarige huwelijksherdenking f 22,50; gift huwelijksfeest f 5,—; op ons 40-j. huwelijksfeest f 10,—; Geref. Jeugdverenigingen Niezijl f 10,50; G.J.V. „Ko-

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist. Telef. 3404-12452

Abonnementenprijs

f 12,— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

Advertentieprijs 20 ct. per mm

Familieberichten 15 ct. per mm

ningskinderen”, Onnen f 10,—; Coll. Jaarverg. G.V. „Waakt” en „Jong Leven”, Loenen a/d Vecht f 55,—; Via Geref. Kerk Opende coll. gehouden tijdens spreekbeurt van ds. G. Los over Brazilië met dia's voor het G.M.V. f 26,—; Naar aanleiding ingezonden G.G. d.d. 29-4 f 25,—; Verder van de ons bekende Rika Berg-huis f 7,50 aan stuivers + een rijksdaalder f 10,—.

Giften: 3 van f 2,50; 6 van f 5,—; 10 van f 10,—; 1 van f 15,— en 5 van f 25,—.

Totaal van particulieren f 553,—
kerken f 1.408,06

Giften en kollekten worden weer met belangstelling tegemoet gezien op postrekening nr. 52325 van de Stichting Gereformeerde Kinderbescherming te Ede, Beatrixlaan 37.

VERANTWOORDING GIFTEN KERKWERK WALDENZEN ITALIË

In de laatste weken kwamen weer enkele giften binnen, die ik hieronder met blijdschap verantwoord, in de hoop, dat het zien van deze lijst anderen zal opwekken, ook een bijdrage te geven. U gaat wellicht met Uw vakantie naar Italië en wilt dan misschien een Waldenzer-kerk in dat land bezoeken. Steunt U dan het bestaan van deze kerken door een gift. Inlichtingen over plaatsen, waar men kerken vindt, kunt U bij mij krijgen.

Ontvangen werd van:

C.L.v.d.G. te V. f 50,—; J.H. te d. H. f 5,—; D.H.W.D. te E. f 5,—; J.L. te K. (30 x) f 2,50; H.H. te R. f 25,—, totaal f 87,50, totaal inclusief vorige verantwoordingen f 9.019,09.

Allen hartelijk dank!

P. Groen,
Postbus 803, Rotterdam,
Giro Nr. 50440.

De Heere verblijdde ons met de geboorte van

MARIJKE KARIN.

M. Y. v. d. Zwaag
L. M. v. d. Zwaag-Togeretz
Meino, Walther, Renske,
Jan, Wim, Arthur, Ronald.

Arnhem, 10 juni 1966

Ganzerikstraat 15

DRINGENDE OPROEP

Welke br. of zr. kan echtbaar met 8 kinderen (van wie enkele studierend?) helpen aan een

ROYALE HUURWONING?

Hoge huur geen bezwaar!

Br. onder no 25 adm. Opbouw, Slotlaan 220,

TE HUUR: gedurende de periode van 25 juni tot 9 juli a.s.;

RUIM HUIS (voor 5 pers. slaapgelegenheden); gelegen in dorp met zéér bosrijke omgeving.

Te DALFSEN (Ov.). Telefoon 05204-783.